

1

Оглушливі постріли — різкі, гарячкові — пролунали з площі.

Капітан Жеграй скинувся біля вікна, виборсався з ранкової дрімоти.

Коричнева «Жерстяна Ліззі», зблискуючи на сонці золотими ободами фар, викотилась на Житньоторзьку вулицю зліва, згори, від церкви Миколи Притиска. Мотор пострілював, ніби душився. Хах-х-х!.. Бах-х-х!.. Машина смикалася, доїжджаючи останні метри. За нею тягнувся хвіст синього диму. Попереду бігли кілька замурзаних хлопчаків. На площі перед ринком здійнялися, затріпотіли крилами голуби, що мирно покльовували кінські кізяки й розсипане зерно. Клаксон протяжно квакнув і машина зупинилася. Автомобілі тут почали з'являтися із закінченням зими, бо навесні в місто масово нагрянули багатії з Росії — червона влада там наводила криваві порядки. Наплив утікачів оживив занепалий духом Київ. Німці виставили дорожніх регулювальників, бо на Хрещатику сталося кілька аварій. А про розгул нальотчиків і викрадачів самохідних екіпажів годі й говорити. Газети писали, що в самому центрі міста, недалеко від Маріїнського парку, грабіжники вдосвіта зупинили автомобіль консультанта із земельних справ Федора Лизогуба й висадили його разом із шофером на тротуар. Чинownik спершу подумав, що його хочуть убити з політичних мотивів, потім здогадався, що бандитів зацікавила його лисяча шуба. Але яке було здивування, коли розбійники хутко вскочили в синій «Turcat-Meri 28» і зникли в тісних провулках

та заплутаних підворіттях. Це був дорогий французький автомобіль, який Лизогуб придбав ще в часи служби у відділі іноземних підданих міністерства закордонних справ Росії. Читаючи замітку про нещастя чиновника, який утік від червоних на українську батьківщину, капітан Жеграй тоді мимохідь подумав, що він би шукав викрадачів серед колишніх військових водіїв, тому що випадкова людина за кермо не сяде. Але то не його справа — офіційно він у відставці. Пропав, зник, розчинився у веремії подій, вихорі змін, може, спився, може, убили в міських нетрищах. Лише кілька довірених осіб знали, що він живий, сховався в підпіллі, а усний телеграф малолітніх розбишак, які ночували в очеретах і вербах за амбарами Столетова, нерідко передавав йому термінові повідомлення. З їхнім ватажком Мішкою Зухом Клим уклав приятельський і, головне, взаємовигідний контракт: багато не тріпатися і вчасно повідомляти про небезпеку.

Оце ж він, мабуть, його і здав?..

«Ford Model T» або «Жерстяну Ліззі», залізну конячку, як прозвали авто за безвідмовність, царський уряд закупив для потреб військових з початком воєнних дій 1914 року. Їх бігало по Києву кілька сотень, але саме ця жерстянка на колесах стурбувала Кліма Жеграя, який спостерігав за площею з третього поверху новобудованої кам'яниці із зубчастими карнизами, де винаймав у торговця Носова апартаменти. На дверцятах авто дбайливий гофмейстер головної квартири гетьмана Скоропадського намалював синьо-жовтий прапор. І цей знак свідчив, що на Житньооторзькій «Жерстяна Ліззі» з'явилася не випадково.

Клим Жеграй насторожився. Із автомобіля вискочив поручник у блискучих чоботях, задоволено потягнувся,

роззираючись площею. Заспокоєні голуби знову затуркотіли, заметушилися, чеберяючи ніжками, навколо кізяків. Німецький патруль, що проходив, зупинився. Вояки мали вигляд стомлених віслюків, які протягли через пів Європи свою тяжку амуніцію. Заджеркотіли, оглядаючи «Форд». Сміялися, показуючи на українську фану¹. Щось у цьому було принизливе, і капітан зітхнув. «Хочеш знищити народ — забери у нього пам'ять, — подумав. — Або дай йому слабку владу...»

Вслід за поручником із критого авто вийшов водій — у шкірянці, шлемі й великих, немов оленячі очі, окулярах. Разом із льотчиками водії автомобілів створили нову моду. Чи нову касту?.. Просунутих і архісучасних спеціалістів, які йдуть попереду й тягнуть за собою технічний прогрес. Їхній шкіряний одяг запозичили всілякі пройдисвіти, неосвічені люмпени та революціонери, які почепили на бік дерев'яні кобури з «Маузерами» і взялися руйнувати старий світ. Понад усе Жеграй не любив цих шкіряних бестій за те, що вони ламали закон. Вісімнадцять років поліцейний слідчий Клим Іванович Жеграй стояв на сторожі правопорядку, ловив і садив у буцегарню вбивць, гвалтівників, головорізів, кублоутримувачів, хіпезників², підкидачів³, фальшивомонетників, пушкарів⁴, суцїг і аферистів, а тут раптом виявилось, що вони поміняли масть. Деякі опинилися в народній міліції. І закон помер, немов його задушили за горлянку. Ламаючи себе, пристосовуватися до нових обставин Жеграй

¹ Від нім. «Fahne» — прапор. (Тут і далі прим. автора.)

² Хіпезник — обкрадач чоловіків, яких повії приводили на квартиру.

³ Підкидач — злодій, який обкрадав приїжджих провінціалів, підкидаючи їм на вулиці гаманця з грішми чи золоті прикраси.

⁴ Пушкар — брехун, обманщик, шантажист, вимагач, злочинець, який бере жертву «на пушку».

не захотів, тож тихо-мирно зник, немов його й не було. Мільйони людей розвіяла війна й розруха. Що значить серед цих армій — страждених та гнаних — тиха смерть колись гонорового й гострого на нюх капітана з погонями без чотирьох зірочок, із чистим просвітом, що значно вивищувало над штабс-капітанами? Ні-чо-гі-сінь-ко! Кому ті погони нині потрібні? Чи його досвід?..

Поручник поглянув на його вікна. «Зрозуміло, — хмикнув Клим, не ховаючись за фіранкою. — По мою душу». Він міг би миттю скотитися по сходах у двір і через підворіття впірнути у квапливий натовп Житнього ринку. А випірнути хтозна-де, може, біля лежбища пацанів Мішки Зуха, або аж біля стін Флорівського монастиря. Мав з десяток варіантів алярмового відходу. Але щось його стримало — найперше гелгання німців. «Жерстяна Ліззі» з українським прапором їх розсмішила. Зате Жеграю несподівано сподобалася...

Він чекав, коли порученець задзвонить у двері. Нарешті той знайшов необхідну квартиру. «Дзінь-дзінь», — почулося в глибині коридору. Клим ще раз подивився на вирлоокого водія й пішов відчиняти.

Юний посланець козирнув і допитливо оглянув господаря квартири.

— Ваше благородіє, дозвольте відрекомендуватися, — промовив поважно й поглядав, ніби звіряв кимось описаний портрет капітана з оригіналом. — Поручник Острокозов, особистий порученець його ясновельможності гетьмана Скоропадського. А ви капітан Клим Іванович Жеграй?

— Є сумніви? — усміхнувся у вуса, підкручені догори, Клим. — А так?..

Він повернувся у профіль, щоб поручник його краше розгледів.

Кажуть, що вбивця Столипіна Дмитро Богров, коли кат накинув йому на голову мішок біля Лисогірського форту, ввічливо запитав: «Чи правильно я тримаю голову? Чи немає потреби підняти підборіддя?..» Цей спогад промайнув у глумливих іскрах капітанових очей. Не знав, що чекати від візиту гетьманського офіцера, але й не боявся. Набридло ховатися.

Його улюблена гра — маскуватися й перевтілюватися. Завжди залишав незмінні вуса — забобонно остерегіався їх голити. Одного разу зголив — і помер батько. Чомусь ці дві події пов'язались у пам'яті. Потім ще раз зголив — і загинув у нічній перестрілці біля другої артілі столичних ювелірів «Вокасю» на Хрещатику давній товариш Антон Гурський. Після цього вирішив не ризикувати. Натомість відрощував бороду, міняв парики, винахідливо гримував обличчя й міг вільно, не боячись, що його впізнають, навідатися на виставу Петра Крутікова в цирку Олександра Кіссо, повеселитися в кабаре «Бі-Ба-Бо» в «Гранд-готелі» чи переглянути комедію «Як ковбаса та чарка, то минеться сварка» в Українському театрі Миколи Садовського. Ну й, звісно, навідатися до гостинної мадам Лахоцької, яка мешкала з молодими дівчатами біля Введенського жіночого монастиря на вулиці Рибальській.

Маскування перетворилося на звичку після скандального тупотіння ногами київського губернатора Миколи Суковкіна. Кліма з тріском вигнали з поліції. І то не просто вигнали, а збиралися посадити, як років сім тому за проторили за ґрати керівника розшукового відділу Спиридона Асланова. Але того хоч було за що — злигався з королем злодіїв Абрамом Целендером (Циліндром) і отримував від бандитів данину. На щастя, «охранка» на Бульварно-Кудрявській була деморалізована царським